

פיילוט שחרור קטינים ממאסר

מחלום למציאות—דו"ח פעילות

שנת הקמה. 146 נערים. שנה של חלומות. הכשרות. שנה של דיוני מעקב. ישיבות סטטוס. הפקעות מתוך תקווה. ימי שותפים. קורונה. החזרת אחריות. ישיבות מקדימות. מבצע "שומר החומות". שנה של שותפות. שנה של ועדות שפוטם. בין משפטי לטיפול. שנה של פיילוט שחרור קטינים ממאסר.

השנה במספרים:

23

ימי שותפים והכשרה

54

ימי דיונים

146

נערים שפגשנו

55

נערים בועדות שחרורים

78

נערים בועדות שפוטם

106

ועדות עצורים

משרד הרווחה והביטחון החברתי

דבר מנכ"ל משרד המשפטים

פיילוט שחרור קטינים ממעצר וממאסר, הוא פיילוט בין משרדי חדשני ופורץ דרך, המספק מעטפת ייחודית המייצרת רצף טיפולי בקטין שנשלח למעצר או מאסר. הפיילוט בנוי ממספר שלבים, מעת מעצרו ועד שחרורו לקהילה, שבכל אחד מהם נעשית בחינה אישית, רב-מימדית, בעניינו של כל קטין על מנת לשלבו חזרה בקהילה.

הפיילוט הוא דוגמה מצוינת לשותפות מקצועית בין משרדים ובין דיסציפלינות מקצועיות, אשר נולדה מהרצון המשותף לשנות את המציאות העגומה של "הדלת המסתובבת" של נערים שחוזרים לכלא לאחר שחרורם, ומההבנה, שנדרשת עבודה משולבת ומתואמת כדי לעשות כן.

דו"ח הפעילות שבפניכם מציג לראשונה את העשייה הנעשית במסגרת הפיילוט. הפיילוט מלווה אף במחקר, שיצא לדרך בחודש מאי 2021, לשם טיוב התוכנית ומודל העבודה בבסיסה, ולשם המשך הטמעתה בצורה הטובה ביותר, והכל למען צמצום החזרה של אסירים קטינים למאסר ושילובם בקהילה.

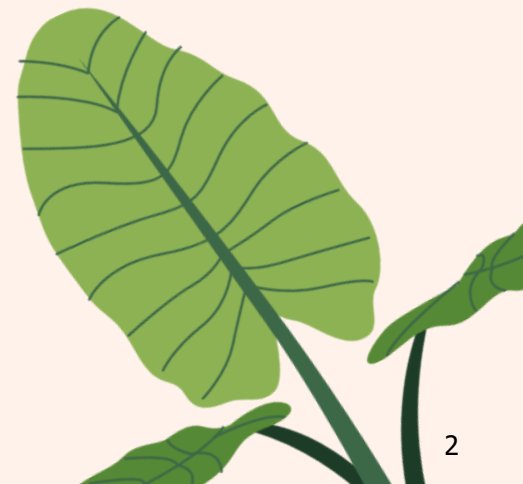
שנתו הראשונה של הפיילוט הייתה רצופה בקשיים ובאתגרים, ובראשם משבר הקורונה והיעדרו של תקציב מדינה. אני סמוך ובטוח שבשנה הקרובה, נעשה כל שבידינו כדי למסד את הפיילוט ולהרחיבו לטובת נערים רבים נוספים שזקוקים למחויבותנו האמיתית לטובתם ולשיקומם.

אני מבקש להודות לכל השותפים בפיילוט ממשרד המשפטים, מהרשות השופטת, ממשרד הרווחה, מהרשות לשיקום האסיר, ממשרד החינוך ומהמשרד לביטחון פנים, על הנכונות להתנסות במודל חדשני זה ועל חשיבה והתפתחות מתמדת במסגרתו – כדי ליצור מציאות טובה יותר, לנערים ולכולנו. תודה מיוחדת למיכל גולד, המתאמת למניעת עבריינות נוער ולנטע פת, מנהלת הפיילוט, שמובילות יחד בנחישות ובמקצועיות את התיאום המורכב והחשוב הזה.

בברכת שנה טובה,

ערן דויד, עו"ד

מנכ"ל משרד המשפטים

דבר הרשות השופטת

פיילוט שחרור מוקדם מותנה של קטינים ממאסר ויש האומרים ואף מגשימים - "מחלום למציאות", תחילתו, בהבנה עמוקה של כל השותפים לדרך, עד כמה המצב בו נמדדו כשבעים וחמישה אחוזים מהקטינים שהלכו ושבנו אל בין כתלי הכלא חמור ומייחל לתקווה, לצד המחויבות שלנו כחברה למצוא דרך, שתאפשר שינוי וסיכוי לחיים של תיקון והגשמה.

הודות לחבירה, איחוד משאבים ויכולות, מתוך ראיית עולם ושותפות ערכים - יכולנו לצאת לדרך. אנו נמצאים בראשיתה, רואים בבהירות את עוצמתה, נגיעתה בחייהם של נערים ומשפחותיהם, מאירים כולנו את דרכם ואת דרכה של החברה, בה אנו חפצים חיים.

מאחלות לכולנו ולנוטלים חלק בתהליך -
להפיח כל בוקר מחדש את הרוח והכוחות
כדי שנוכל יחד להמשיך לבנות עולם טוב יותר.

בשם הרשות השופטת,
שנת עשייה חדשה טובה ובריאה.

בברכה ובכבוד רב,

מיכל קפלן רוקמן, שופטת
נשיאת בתי משפט השלום לנוער

גלית ויגוצקי מור, נשיאה בדימוס של
בתי משפט השלום לנוער
והשופטת הממונה על ועדות השחרורים

דברי פתיחה

146 נערים פגשנו במסגרת הפיילוט בשנה וחצי האחרונות. 146 סיפורי חיים. מכולם קיבלנו הצצה נוספת לעולמם המתגורר והמורכב של נוער עובר חוק שמגיע למעצר ולמאסר. הבטנו נכוחה למציאות חייהם המורכבת וניסינו לייצר עבורם מסלול אחר, שיסייע לשילובם מחדש בחברה.

בסמוך לתחילת הפיילוט פרצה מגיפת הקורונה. שערי הכלא נסגרו לטובת האתגר הגדול, של השמירה על בריאות הנערים, בריאות הסגל ובריאות כולנו מפני המגיפה. חלק מהדיונים התבטלו, חלקם התקיימו באמצעים חזותיים. נדרשנו להתאים את כל המודל שנבנה, למגבלות התקופה.

ולמרות כל האתגרים ולמרות המצב שלפעמים נראה בלתי אפשרי כמעט, לאט לאט, הפיילוט התחיל לקבל פנים ושמות. נער שמסרב לשחרור על תנאי משנה את עמדתו בעקבות דיון מקדמי. נער שהסתיימה תקופת הפיקוח בעניינו, מבקש להמשיך לפגוש את הוועדה. פרקליטה ניגשת לנער בהפסקה של הדיון בעניינו, להמשיך שיח שהחל באולם הדיונים.

מתפתח באולם דיוני ועדות השחרורים שיח אחר - איזה שיר אתה אוהב? מה אתם חולם להיות? וכל תשובה פשוטה כזו, מגלה עוד דלת סגורה שטרם נפתחה. נער אומר "תודה", נער מחליף מבט של ייאוש במבט של תקווה.

לא קל ללוות נערים שהגיעו לכלא "אופק". אבל במודל שנבנה, כולנו מגויסים ברגעי משבר. כולנו יחד כואבים את האכזבה ברגעי נסיגה. וכולנו חולקים התרוממות נפש ברגעי הצלחה.

השותפות הזו, היא שמאפשרת לכל זה לקרות.

דו"ח הפעילות שבפניכם מתאר את הרקע לפיילוט ושילובי היציאה לדרך, משרטט איך הפיילוט מתבצע הלכה למעשה וכולל נתונים ראשוניים. בדו"ח מובאים גם דברי השותפים, המציגים את הפיילוט מזווית מבטו של כל אחד מהם.

אנו מבקשות להודות למנכ"ל משרד המשפטים, עו"ד ערן דויד, שהכיר מיד בחשיבות הפיילוט ונרתם לקדמו ולהרחיבו. תודתנו גם לחברי הצוות הבין משרדי שגיבש את הדו"ח שאומץ בהחלטת הממשלה ולחברי ועדת ההיגוי שהוקמה בעקבותיה. תודה מיוחדת מסורה למועצה לשלום הילד על עריכת סקירת הספרות ששימשה בסיס לעבודת ועדת ההיגוי ועל שותפותם בפיתוח המודל יחד עם ג'וינט-אשלים ועמותת ידידים יחד עם חברי הממשלה מהמשרדים השונים.

תודה גדולה לשותפינו בפיילוט מהנהלת בתי המשפט והרשות השופטת, פרקליטות המדינה, הסניגוריה הציבורית, הסיוע המשפטי, ייעוץ וחקיקה, שירות המבחן לנוער, שירות בתי הסוהר וכלא "אופק", הרשות לשיקום האסיר, חסות הנוער, משטרת ישראל ומשרד החינוך - אשר שמים לנגד עיניהם, בכל שלב ובכל החלטה בדרך - את טובתם של הנערים.

בברכת שנה טובה והמשך שותפות והתפתחות,

מיכל גולד, עו"ד

נטע פת, עו"ד

מתאמת בין משרדית למניעת עבריינות נוער

מנהלת פיילוט שחרור קטינים

ויו"ר ועדת ההיגוי

ממעצר ומאסר

תוכן עניינים

6	למה יצאנו לדרך
7	החלום - מודל חדש לליווי קטינים
8	מחלום למציאות - איך זה נעשה
11	המציאות שפגשנו
12	שותפות בין הגופים
13	שותפים מספרים
18	בחזרה למספרים

למה יצאנו לדרך?

בישראל, אחוז החזרה של אסירים קטינים משוחררים לכלא, כפי שפורסם בשנת 2015, עמד על כ-75%.

בית המשפט העליון התייחס לנתון זה באומרו -
"מדובר בנתון שיש להדהדו בקרב הגורמים הרלוונטיים ברשות המבצעת... אסירים שנכנסים למסלול שיקום יודעים מה הם אמורים לעשות לאחר שחרורם, אולם אסירים שנזרקים לרחוב, פשוטו כמשמעו, מהווים תעודת עניות לחברה הישראלית".

רע"ב פלוני 5709/16

הצוות הבין-משדרי שהוקם על ידי שרת המשפטים דאז, אילת שקד, על מנת לבחון את התופעה ולגבש דרכים להתמודד איתה, למד על הסיבות למצב הקיים, נפגש עם נערים אחרי מאסר, ניתח נתונים בנושא וזיהה כי:

לחץ חברתי נגד השתתפות בתוכנית שיקום ושחרור מוקדם	תופעת ה"דלת המסתובבת"	אחוז נמוך של משתחררים עם תוכנית שיקום	מוטיבציה נמוכה לשחרור ממעצר ומאסר	נערים "מתחת לרדאר"	העדר רצף טיפולי ותמונה מלאה של התהליך
--	-----------------------	---------------------------------------	-----------------------------------	--------------------	---------------------------------------

הצוות עמד על הצורך **ברצף הטיפולי** - החל משלב מעצרו של נער ועד שחרורו מהכלא לקהילה; הצוות מצא כי נדרש הליך שיקום מובנה **לכל הנערים** ולא רק לאלו שעניינם מובא בפני ועדת השחרורים; הצוות המליץ כי בניית תכנית השחרור לקטינים תתחיל בשלבים מוקדמים יותר, **תוך ראייה הוליסטית** של כלל הגורמים והציע לפתח מודל ייחודי (Reentry Court) **לוועדות השחרורים** בעניינם של קטינים **לשם שילובם בחברה באופן הדרגתי ומפוקח**.

נערים שהופיעו בפני הצוות סיפרו -

"אם הגעת ל(כלא) אופק אין לך מה להפסיד"

"כדי להתחיל טיפול צריך להגיע למצב של חוסר אונים, אבל אתה לא יכול כי אסור להיות חלש ליד החברים (בכלא)"

"מי שהולך לטיפול - מלשן"

החלום – מודל חדש לליווי קטינים

”למרות השתדלות כל הגורמים, התהליכים הקיימים כיום אינם נותנים מענה רצוי ויש צורך בהקמת צוות מקרב

אנשי המקצוע והאקדמיה, שיפעל בחשיבה מחודשת ויבנה תכנית אב לשיקום נערים אלה”

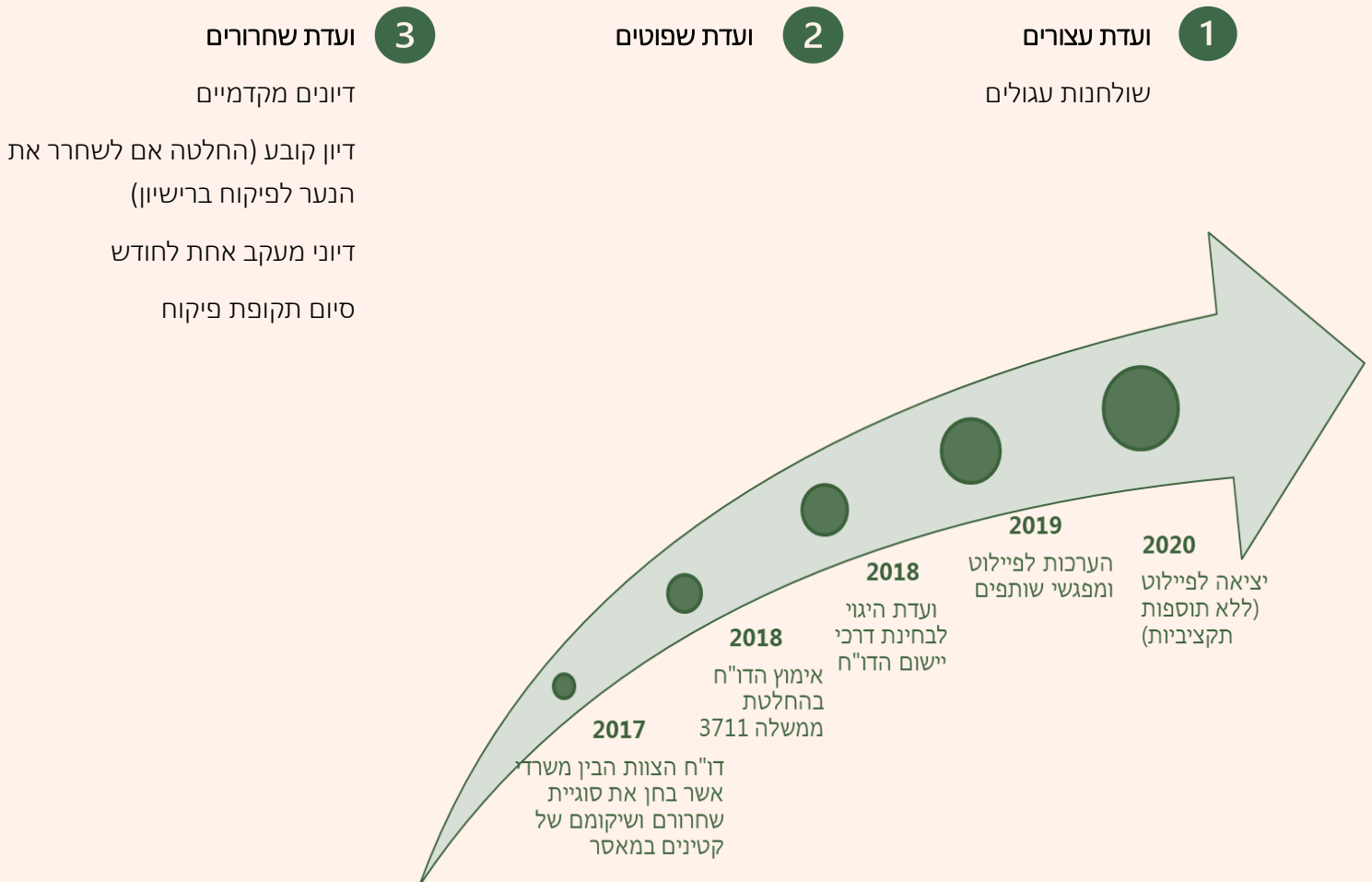
יו”ר הועדה לזכויות הילד בכנסת (דאז) ד”ר יפעת שאשא ביטון

החלטת ממשלה 3711 אימצה את המלצות הצוות והורתה על גיבוש דרכים ליישום

לצורך כך יצא לדרך פיילוט בין משרדי ”שחרור קטינים ממאסר“, אשר יוצר מעטפת ייחודית, הכוללת ליווי הוליסטי של נער, מתחילת שהותו בכלא ועד סופה, תוך הקפדה על רצף טיפולי. מודל הפיילוט מבוסס על הכרות אישית מעמיקה עם כל נער, קיום מספר דיונים בעניינו ותפירת חליפה מותאמת לצרכיו.

מבנה הפיילוט -

הפיילוט בנוי ממספר שלבים שנועדו להתחיל את הטיפול בנער לשלב מוקדם ככל האפשר. לאורך העבודה עם כל אחד מהנערים נעשית בחינה אישית של הצרכים שלו, ודיונים במצבו נערכים באופן תדיר.

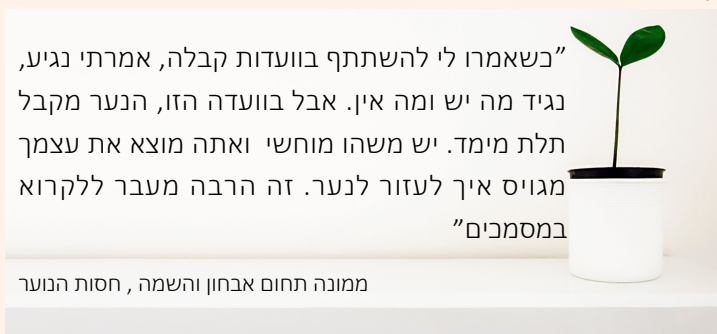

מחלום למציאות – איך זה נעשה?

עולה במסגרת השיח בוועדות השונות (מעצרים, שפוטים וועדת שחרורים), ומאפשר סיעור מוחות משותף על דרך הטיפול המתאימה ביותר.

עו"ס בכיר מעצרים בשירות המבחן לנוער תיאר זאת:

“דיברו כל הזמן על ועדות ועוד ועדות וזה מרתיע בהתחלה. אבל מהר מאד שאלנו את עצמנו למה לא היינו שם (בוועדת מעצרים) קודם”

העדר רצף טיפולי ותמונה מלאה של התהליך -> חשיבה

משותפת על כל נער

הצוות הבין משרדי מצא כי הנערים עוברים לא אחת בין מסגרות טיפול שונות, וכי נדרש רצף טיפולי ביניהן, על מנת לאפשר התערבות משמעותית בחייו של נער. לצורך כך מתכנסות בנקודות זמן שונות, ועדות רב - מקצועיות של גורמים מגופים שונים, בהן נערכת חשיבה משותפת על צרכי הנער ונעשית “העברת מקל” טיפולית לשמירת הרצף הטיפולי.

מעבר ממסמכים לשיח -

אחד העקרונות העומדים בבסיס הפיילוט הוא השיח המשותף המאפשר ראייה רב מערכתית וקבלת תמונה שלמה על חייו של הנער. מידע שהיה מועבר בעבר דרך מסמכים או חוות דעת,

נערים “מתחת לרדאר” -> הפיילוט לכולם

הצוות הבין משרדי מצא שנערים אשר לא מתקיים דיון בוועדת השחרורים בעניינם, משתחררים ללא כל תכנית ומבלי שנבחנו צרכיהם לקליטה מחדש בקהילה. נערים אלו נמצאים כביכול “מתחת לרדאר”. הפיילוט שואף להגיע לכל אחד מהנערים. עם שפיטתו של נער למאסר מתקיימת “ועדת שפוטים”, בהשתתפות קצין מבחן משלב ההליך הפלילי, נציגי צוותי חינוך וטיפול בכלא ויועץ רש"א ומתקיימת העברת מקל טיפולית לגבי כל נער. עבור נערים שתקופת מאסרם אינה מאפשרת קיום ועדת שחרורים בעניינם, מוצעת על ידי יועץ רש"א בכלא תוכנית וולונטרית לאחד ממרכזי רש"א בקהילה.

מדריך הכנה לחזרה לקהילה -

“המדריך” - כלי שנבנה במהלך הפיילוט ונועד לשמש כהכנה של הנער לקראת השחרור. מטרת המדריך הזה היא לעודד את הנער להתחיל לחשוב ולתכנן את הצלחת השיקום שלו, מוקדם ככל האפשר.

ובך נפתח המדריך:

“ בכל שנה יש נערים הנשפטים למאסר בישראל. כמו שאתם בוודאי יודעים, הרבה מהנערים חוזרים לכלא שוב ושוב. אבל ישנם גם נערים רבים שלא חוזרים. נערים שהצליחו לבנות לעצמם חיים טובים מחוץ לכלא. זה דורש רצון, תכנון והרבה מאד עזרה.

האם אתה רוצה להיות האחד שמצליח? ”

מחלום למציאות – איך זה נעשה?

מוטיבציה נמוכה לשחרור ממעצר ומאסר -> החזרת האחריות על עצמם – לעצמם:

בצוות הבין משרדי למדנו על מוטיבציה נמוכה של הנערים להשתחרר מהמעצר או מהמאסר לחלופה טיפולית. הצוות מצא שככל שחולף הזמן, מעדיפים הנערים לסיים את תקופת המעצר והמאסר בכלא, על פני חלופה טיפולית שהשות בה ממושכת ודורשת התגייסות להליכי טיפול. נערים רבים מסרבים לצאת לחלופת מעצר, ובשלב מאוחר יותר מוותרים על האפשרות לבקש שחרור מוקדם על תנאי ממאסר. מדובר בנערים שצברו חוויות רבות של כישלונות בעברם, ועם הגעתם לכלא בחרו שלא לנסות שוב. במודל שנבנה, האחריות על חייהם של הנערים – חוזרת אליהם. כך למשל, כחלק מהמודל, עניינו של אסיר קטין מובא לוועדת השחרורים, לצורך דיון מקדמי עוד בטרם המועד לבחינת בקשתו לשחרור על תנאי.

"אני יודע שאני כבר יכול להשתחרר בקרוב בשחרור מנהלי, אבל אני בכל זאת רוצה את השליש, כי שמעתי כמה זה קשה בלי ליווי."

דיון מקדמי - הליך מובנה לכלל הנערים, שאינו וולונטרי. מטרתו להכיר את הנער, להסביר לו על התהליך ולהבין את צרכיו והמענים שניתן לספק לו, וזאת ללא הלחץ הנלווה לדיון המתמקד בשאלת השחרור על תנאי. מנתונים שנאספו מתחילת הפיילוט עולה כי רק 3 נערים סירבו להגיע לדיון המקדמי. נערים רבים, אשר הביעו חוסר עניין בתכנית שיקום וחוסר מוטיבציה, בפרט נוכח תקופת התנאי הקצרות אשר אינן מהוות תמריץ משמעותי, נרתמו לתהליך השיקומי לאחר הדיון המקדמי.

משימת "שון קונרי" -

הנערים, אשר התרגלו שמגיל צעיר מתקבלות החלטות בעניינם, נדרשים כחלק מהמודל לקחת אחריות על ההחלטות שלהם. באחד הדיונים המקדימיים פנה יו"ר הוועדה לנער ואמר לו: "בוא נעשה משחק - עכשיו אתה הועדה ואתה מכתוב את התכנית שלך. חכה אני לוקח עט. אני רוצה לכתוב בעצמי, למרות שיש לי קלדנית". בדיון אחר שוחח יו"ר הוועדה עם אחד הנערים על חלומות. הנער סיפר שחולם להיות שחקן, בדיוק בשבוע שנפטר השחקן שון קונרי. הנער קיבל "משימה" - ללמוד על השחקן, להבין מה עזר לו להצליח ולמצוא נקודות דמיון ביניהם. לדיון הבא הגיע הנער מוכן עם המשימה. הנער שלא הסכים בתחילה לעלות לדיון מקדמי, שוחרר על תנאי וסיים את תקופת הפיקוח בהצלחה.

אחוז נמוך של משתחררים עם תוכנית שיקום -> עליה באחוז המשתחררים עם תוכנית שיקום:

הנתונים שנאספו בדו"ח הוועדה הבין משרדית הצביעו על כך שפחות משליש מהנערים השתחררו עם תוכנית שיקום מובנית, וכי רבים נשרו במהלך הכנת תוכנית השיקום. מחקרים מראים כי שחרור עם תוכנית מגדיל את הסיכוי לשיקום, ולפיכך אחד היעדים בפיקוח הוא לגרום לנערים להאמין במערכות וחשוב מכך - להאמין בכוח שלהם עצמם לעשות שינוי. השנה מתוך 55 נערים כ-30 שוחררו על ידי הוועדה שחרור מוקדם, ושולבו בתהליך השיקומי מותאם, לאחר הכרות ובחינה מושכלת ומלא של צורכיהם.

מחלום למציאות – איך זה נעשה?

תופעת ה"דלת המסתובבת" - ניתוח התופעה

הצוות הבין משרדי מצא שמתוך 47 נערים שנדגמו בשנת 2017, ל-33 הייתה יותר מכניסה אחת לכלא (כניסה כוללת מעצר מחדש, מאסר או חזרה בשל הפרת תנאי שחרור), מתוכם ל-15 מהנערים היו 5 כניסות. ניתוח הסיבות שהובילו לחזרה לכלא העלה כי 20 מהנערים נעצרו בגין חשד לביצוע עבירות נוספות, 8 ברחו ממסגרות חלופיות ו-3 הפרו תנאי שחרור.

לצורך הבנה מעמיקה של הגורמים לתופעת ה"דלת המסתובבת", ויצירת מענה שיסייע בצמצום היקפה, הוסכם לערוך במסגרת הפיילוט איסוף נתונים אודות הנערים שחוזרים לכלא, אולם מערכת איסוף הנתונים הממוחשבת אינה מאפשרת מעקב הכולל פילוח הסיבות לחזרה ונתונים נדרשים נוספים. נוכח ההכרה בחשיבות איסוף הנתונים לצורך ניתוח התופעה, הבנת הגורמים לה וגיבוש הפתרונות הדרושים, הורה מפקד כלא "אופק" לבצע תהליך של איסוף נתונים ידני על ידי צוות הכלא. האיסוף הידני מאפשר קבלת תמונת מצב מלאה, ממנה ניתן יהיה לגזור תכנית להתמודדות עם התופעה.

לחץ חברתי נגד השתתפות בתוכניות שיקום ושחרור מוקדם - שינוי השיח

"בהתחלה רציתי הביתה. שמעתי מחברים שלצאת הביתה זה לא בהכרח יעשה לי טוב, אני אחזור למה שעשיתי. אני רוצה לעשות שינוי אמיתי בחיים שלי אז הבנתי שכדאי שאלך למכינה"

בצוות הבין משרדי למדנו על לחץ חברתי שקיים בקרב הנערים, נגד תוכניות שיקום ושחרור על תנאי. הנערים סיפרו על השיח ביניהם לפיו "רש"א ימכרו אותך" ו"מחכים בחוץ למי שמדבר עם עו"ס, לבדוק שלא הלשין על חברים". חזרתם למאסר של נערים לאחר שהליך שיקומם לא צלח, העמיקה את השיח. הפיילוט הצליח לייצר שיח אחר, נערים סיפרו אחד לשני שבדאי לעלות לדיון בוועדה, שקורה שם משהו אחר ואפילו נער שנדחה בוועדה אמר "תודה".

כשנשאל על מה הוא ענה: "על הליווי, שהסברתם לי. הבנתי למה דחו אותי". נער

אחר, ששחררו על תנאי בוטל והוא הוחזר לכלא אמר באחת הקבוצות:

"לא הפקיעו אותי... אני עשיתי את זה לעצמי... בר מרש"א נלחמה עלי כמו לביאה, בחיים לא נלחמו עלי ככה"

המציאות שפגשנו...

שנה של קורונה

זמן קצר אחרי היציאה לפיילוט פרצה הקורונה והקלפים נטרפו.

היה צורך להתמודד עם אילוצים רבים: איסור כניסה של אנשי מקצוע ובני משפחה לכלא "אופק", עומס רב שהוטל על המערכות נוכח מצב החירום, הגבלה של כמות הנכנסים לאולם דיונים, מענים ומסגרות לנערים בקהילה נסגרו ונערים שאך השתחררו נאלצו לשהות בביתם בחוסר מעש בתקופות סגר, בוטלו דיוני מעקב, וחלק מהדיונים נערכו בהיוועדות חזותית (VC).

היו שתהו אם נכון להמשיך את הפיילוט? האם זה לא אתגר גדול מדי לפיילוט הצועד את צעדיו הראשונים?

לאט לאט התחלנו להתאים את מבנה הפיילוט המתוכנן למציאות המתגרת, להתאים את ההכשרות למצב המשתנה, לקיים ועדות קבלה ושפוטטים באמצעים דיגיטליים ועוד. פעילות הפיילוט נמשכה לכל אורך ההתמודדות עם המגפה ואף התגלתה כחיונית עוד יותר נוכח האתגרים והמורכבויות איתם נאלצו הנערים להתמודד בתקופה זו.

תיאום בחירום - ועדות מעצרים במבצע "שומר חומות"

בחודש מאי 2021 התמודדנו עם אתגר חדש נוכח מבצע "שומר חומות". במסגרת המבצע והמתיחות ששררה בארץ באותה עת. בעקבותיו, נעצרו נערים רבים ומצבת הנערים בכלא אופק כמעט הוכפלה. בעקבות פניה של הצוות הסוציאלי בכלא "אופק", כונסו ישיבות חירום של "ועדות מעצרים", בהשתתפות ראש תחום מעצרים בשירות המבחן לנוער וקציני המבחן הייעודיים לכלא אופק, הממונה על תחום אבחון והשמה בחסות הנוער וגורמי טיפול, חינוך ופיקוד מכלא אופק. במסגרת הישיבות נערך מיפוי של צרכי ומאפייני הנערים העצורים, הצלבת מידע, וכן תיאום אשר אפשר להעניק טיפול מיידי והולם בשלבי המעצר הראשוניים, אשר ידועים כקריטיים לצורך גיוס הנערים לחלופת מעצר בטרם הם מסתגלים לתנאי המעצר.

שותפות איתנה היא היסוד להצלחה

הצלחתנו של הפיילוט היא פרי של שיתוף פעולה יוצא דופן בין מספר רב של גופים

משרד החינוך

הרשות לשיקום
האסיר

הנהלת בתי המשפט
ושופטי הנוער

פרקליטות המדינה -
משרד המשפטים

שירות בתי הסוהר

שירות מבחן לנוער
- משרד הרווחה

הסיוע המשפטי -
משרד המשפטים

חסות הנוער -
משרד הרווחה

הסניגוריה
הציבורית - משרד
המשפטים

יעוץ וחקיקה -
משרד המשפטים

משטרת ישראל

כחלק מהמודל, מתקיימים דיונים מעמיקים על נערים עצורים ושפוטים, המאפשרים לחשוב יחד מה הכי נכון עבורם באותה עת. חיבור פיסות מידע שנמצאות אצל האחד, משנה את ההסתכלות של האחר ומשפיע על קבלת החלטות מקצועיות בעניינו.

בין משפטי לטיפול - מודל סוציו משפטי -

"מדהים לראות איך משפט אחד שנאמר לנער בדיון, פותח לנו דלת אחר כך בחדר טיפולים". כך תיארה ראש תחום טיפול בכלא "אופק" ליו"ר ועדת השחרורים בישיבת סיכום שותפים.

במסגרת המודל שפותח במסגרת הפיילוט לשלב וועדת השחרורים, ואשר שאוב מבתי המשפט המשלבים (Reentry Court), משתתפים בדיוני הוועדה של הנערים נציגי טיפול בכלא אופק ומהרשות לשיקום האסיר, ומתקיימת חשיבה משותפת, משפטית - טיפולית, על כל נער בטרם הדיון הרשמי בעניינו. השיח השוטף בין הגופים מאפשר לכל צד לדייק את הכלים המשפטיים או הטיפוליים המתאימים. השתתפות נציגי הטיפול בדיוני ועדות השחרורים, מאפשרת להקדים את השיח עם הנערים ולקיימו עוד בטרם הגעתם לאולם הדיונים ולהמשיך את תהליכי העיבוד והמחשבה לגבי היעדים והמטרות שהועלו בדיון גם לאחריו.

במסגרת הפיילוט מתקיימים מפגשים וימי שותפים, בהם נוצרת שפה משותפת, מתחזקת ההבנה של תפקידו של האחר ומתבססים יחסי האמון בין השותפים.

ימי שותפים והכשרות שהתקיימו: יום שותפים רחב - יציאה לדרך | מפגש

פרקליטים - סנגורים | מפגש שותפים רחב - רבע שנתי | מפגש מפקחי מעצרים -
רש"א | מפגש שותפים רחב - חצי שנתי | מפגשי הכשרה - נציגי הציבור ויו"ר
הועדה | מפגש פרקליטים - רש"א | מפגש סניגורים - רש"א | מפגש סניגורים
מפגש פרקליטים | מפגש קציני מניעה - רש"א | קציני מבחן לנוער - רש"א | מפגש
כלא אופק שירות מבחן | כנס מעצרים בשירות מבחן לנוער | כנס שנה לפיילוט

שחרור קטינים ממאסר

שומר הסף עם דלת פתוחה לרווחה להליך שיקומי משמעותי ומיטיב

לצורך הפיילוט הוקם בפרקליטות צוות ייעודי, הכולל עשרה פרקליטים, ואלה הוכשרו במסגרת מפגשי למידה על מאפייניו של נוער עובר חוק, היעילות של הליכי שיקום, בהינתן נקודת המבט הפרקליטותית, ומיצוי רכיב עונש המאסר. ההבנה כי רבים מהנערים בכלא מאופיינים בנסיבות חיים קשות אינה נעלמת מעינינו, כפי שציינה אחת הפרקליטות בהכשרה:

"בכל פעם שאני קמה לדבר, ופוגשת את העיניים של הקטין, אני יכולה לראות בהן את הילדות הקשה שלו, ותוך כדי שאני קוראת את הנתונים, אני תוהה ביני לביני, מה אני רוצה ממנו... כשזו נקודת הפתיחה שלו ואלו הקלפים שחילק לו אלוהים".

במסגרת הפיילוט, בשיתוף פעולה, מתקיימת מחשבה משותפת על המתווה הנכון שיש לגבש לקטין, המבוסס על נתוניו, עברו, משפחתו והתנהגותו בתקופת מאסרו. זאת, תוך שמירה על עמדת הפרקליטות ככזו שמייצגת את המדינה והאינטרס הציבורי.

נקודת הבסיס המלווה אותנו במסגרת הפיילוט נובעת מהתפיסה כי האינטרס של המדינה אינו דווקא מאסר עד תום התקופה. על הפרקליט, בכלים העומדים לרשותו, לזהות מוטיבציה אצל הקטין, ולהאמין בגורמים שעתידיים ללוות אותו, כי אלו יתריעו באופן גלוי על כל הפרה, ויאפשרו לפרקליט ולוועדה להכיר את נתוני הקטין בזמן אמת, באופן שיאפשר לו לעבור תהליך טיפולי. העמדות מבוססות ידע רב ומתבצעות באופן מושכל, ולא במחיר של סיכון הציבור.

השותפים מספרים...

הסניגור בפיילוט

"אתם לא מבינים איך השתנתה הגישה בין הנערים לועדה, הם מחכים לזה, הם רוצים לעלות!"

כך סיפרו לנו אנשי כלא אופק. בדומה לנערים, גם הסניגורים הייעודיים המייצגים בפיילוט, חווים את אולם הדיונים של הפיילוט כמיטיב. הכבוד ההדדי בין הגורמים בפיילוט וכלפי הנערים, המקצועיות הרבה והשותפות האמיתית.

כל אלו מייצרים אולם שיש בו רוח שונה. נעלמה ממנו רוח הקרב, וכולם חדורי מטרה אחת: להצליח לשקם את הנערים. השותפות מתבטאת בשמחה בהצלחתו של נער כמו גם בהבעת הצער כאשר התהליך השיקומי אינו צולח והנכונות לשפר ולדייק את התהליך על מנת להגדיל את סיכויי השיקום.

האווירה המיוחדת נולדה מתוך כבוד וסבלנות גדולים, בראש ובראשונה לתהליך החיבור והשותפות בין גופים שהשותפות לא הייתה טבעית עבורם ומערכת היחסים אף התאפיינה לעיתים בעוינות, וחשוב מכך: כבוד וסבלנות לכל נער ולמסע שאותו הוא עובר, צעד אחר צעד.

"קטינים מורכבים שאנחנו מכירים שנים ולא הצליחו מעולם פתאום מצליחים, אוהבת את המטפלים, מוקירים תודה!"

עו"ד גלית מבורך, מנהלת מחלקת נוער וסגנית הסניגור המחוזי, מחוז תל אביב

והשותפים מספרים...

כלא אופק בפיילוט

סיים נ' את תקופת הפיקוח בהצלחה רבה!

בדיון לציון סיום תקופת הפיקוח, שחל ביום הולדתו ה-18 של נ', הודה הנער לגורמים הרבים שליוו אותו, וביקש להוסיף תודה מיוחדת לעו"ס הכלא אשר ליווה אותו בתקופות קשות מבלי לאבד בו את האמונה. נכון להיום ממשיך נ' להגיע למרכז רש"א בתל אביב. ולהיעזר בגורמי השיקום באופן וולנטרי.

שיתוף הפעולה כאמצעי מעצים ומקדם בתהליכי טיפול ושיקום הנערים המגיעים לכלא אופק הם הנערים המורכבים ביותר במדינת ישראל. פעמים רבות מדובר בנערים אשר לא נמצאה להם חלופה טיפולית ושיקומית המותאמת לצרכיהם ולנסיבות חייהם. על מנת למקסם את תקופת השהות שלהם בכלא ולקדם את תהליך הטיפול והשיקום שלהם לקראת השחרור לקהילה, אנו נדרשים להציג חזית אחידה ואיתנה, המבוססת על אמון מקצועי, זמינות, גמישות ומחשבה יצירתית.

כך היה בעניינו של נ' -

ועל כך נאמר: "המציל נפש אחת בישראל, כאילו הציל עולם ומלואו".

נער בן 16 נעדר גורמי תמיכה משפחתיים, המרצה מאסרו השני בגין הצתה. בתחילת המאסר היה נ' מעורב באירועי אלימות כלפי נערים אחרים והיה מצוי במעקב פסיכיאטרי סביב חשד למצב פסיכוטי. בשיתוף פעולה בין גורמי הכלא, שירות המבחן, הסניגורית והחלטת בית המשפט – נ' הועבר לאשפוז פסיכיאטרי. עם חזרתו מהאשפוז והתייצבות במצבו הנפשי החל טיפול פרטני. כאמצעי מעצים ניתנה הסכמה ייחודית מצד פיקוד הכלא לשלב את נ' בפרויקט 'צהלה', אשר מיועד ככלל לנערים המביעים מוטיבציה ומצויים בעיצומו של תהליך טיפולי, זאת תוך ליווי הנער באופן רציף על ידי הצוות הטיפולי, חינוכי ומפקד האגף.

במסגרת הפיילוט נידון עניינו של נ' בוועדת השפטים ובוצעה העברה של הידע והצרכים הטיפוליים משירות המבחן לרשות לשיקום האסיר. בוועדת השחרורים התקיימו מספר דיונים מקדמיים, בהם הביע נ' את חששותיו הרבים ואף ביקש לבטל את בקשתו לשחרור מוקדם. בהתמודדות אל מול חששות אלו נערכו שיחות משותפות עם עו"ס האגף, נציג רש"א בשיתוף הסניגורית ונעשה תהליך של הפגת החששות, הוצבו לנ' יעדים על ידי הועדה, תוך חיזוקו והבעת אמון בו. לאחר שעמד הנער ביעדים שהוצבו והמשיך להצליח בתכנית צהלה, שוחרר במסגרת תכנית פיקוח לקהילה. הקשר של גורמי הכלא המשיך גם לאחר שחרורו לתקופת שיקום ברשות לשיקום האסיר, ואנו גאים לספר כי לאחרונה

השותפים מספרים...

חסות הנוער בפיילוט

”אמרתם שיש רגעים כאלה בחייו של קטין שהוא פתאום פתוח לשינוי וצריך להיות בהיכון כדי לתפוס אותם. בוועדות קבלה אנחנו בהיכון“

נציג חסות הנוער משתתף בכל ועדות העצורים המתקיימות בעניינם של קטינים שטרם נמצאה עבורם חלופת מעצר מותאמת לצרכיהם. באמצעות השיח השוטף בין שירות המבחן, חסות הנוער וגורמי הטיפול בכלא מתאפשרת נקודת מבט רחבה על צרכי הקטין, בין היתר בזכות המידע המצוי בידי גורמי הטיפול בכלא (למשל לגבי התנגדות למסגרת מסוימת בגלל ניסיון עבר, לחץ חברתי או משפחתי וכדו') ולמידה מהידע שנצבר אודות הקטין בתקופת מעצרו. דוקטרינת הטיפול בקטינים עוברי חוק עברה ועדיין עוברת תהליך של התפתחות וצמיחה שמבוססת על טיפול וולנטרי וטיפול סמכותי. השירותים ניתנים על בסיס חוקים, תקנות ופיתוח שירותים סוציאליים. הפיילוט בעצם מנצל את המשאבים והגופים הקיימים, שהתפתחו עם השנים, יחדיו, לטובת הטיפול בקטין. הקטין הוא המרכז ואנו חולקים באחריות, בידע ובמענים הקיימים - וזה מצליח!

שירות המבחן לנוער

הצוות הבין משרדי התכנס לשם שיפור המענים בשלב שחרורם מהכלא של אסירים קטינים. תפיסת הרצף הטיפולי הביאה לשיפור המענים כבר משלב מעצר הקטינים.

שירות המבחן לנוער מטפל בקטינים משלב המעצר ועד למתן גזר הדין למאסר, משלב זה הטיפול בקטין עובר לגורמי שב"ס ורש"א. הסדרת "העברת המקל" משירות המבחן לנוער לרש"א, שיפרה באופן מובהק את הרצף הטיפולי.

בנוסף לכך, כבר בשלב המעצר חלו שינויים בממשק שבין שב"ס ושירות המבחן לנוער, אנו משתתפים כיום בוועדות קבלה בכלא אופק, אנו עורכים שולחנות עגולים בכלא אופק בהשתתפות תומכים ואנשי מקצוע לנערים אשר לא נמצאה בעבורם חלופת מעצר, אם בשל סירובם, או בשל אי התאמתם לחלופות הקיימות. הגדרנו ביחד עם רשות חסות הנוער מערך מודולרי של חלופות מעצר, מחלופות בקהילה ועד לחלופות במעונות הנעולים.

המדיניות שקיבלה גיבוי בהחלטת ממשלה, לשחרור קטינים לחלופות מעצר, מוקדם ככל האפשר, נתנה רוח גבית לקציני המבחן בנסותם לאתר חלופות מעצר הולמות, גם לנערים במצבי סיכון גבוהים. הצוות הבין משרדי, והפיילוט בעקבותיו, תרמו תרומה משמעותית לשינוי פעולה בין-משרדיים שהביאו לשיפור הטיפול בשיקומם של קטינים בהליכי מעצר.

והשותפים מספרים...

הרשות לשיקום האסיר בפיילוט

אחד מהנתונים המשמעותיים שעמדו לנגד הרשות לשיקום האסיר במהלך ההכנות לפיילוט היה מספרם הגבוה של הקטינים אשר ויתרו על תקופת השליש, מבלי לתת הזדמנות להליך השיקומי. כאשר שוחחנו עם הנערים, עלה החשש מפני כישלון. אותו חשש שמלווה את הנערים לאורך חייהם, ומונע מהם להתמסר לתהליך שיכול להביא לשינוי בחייהם. לשמחתנו **מתחילת הפיילוט אנחנו זוכים לשיתוף פעולה נרחב מצד הנערים**, ובכל זאת בחרנו להתייחס דווקא למקרה של הפקעה. מקרה המסמל עבורנו שניתן להפקיע מתוך תקווה, ושגם מקרה של "כשלון", אינו ממוטט. כפי שהיטיבו לנסח גורמי הכלא:

"הקטין חזר לכלא, אבל מבחינתנו הוא סיפור הצלחה, חווית החיים שלו השתנתה בעקבות הפיילוט".

י' נמצא מתאים לתוכנית בפיקוח של רש"א וקיבל שחרור מוקדם על ידי הוועדה. לצד הקשר המשמעותי והמיטיב שיצר י' עם מנהלת מרכז שוש"ן בדרום, בשחרורו י' חווה קשיים חוזרים ונשנים, בשמירה על כללי הפיקוח.

במהלך אחד מדיוני המעקב התכופים, שיתף י' את חברי הוועדה אודות מערכת היחסים הפוגענית השוררת בביתו ומקשה עליו להשתקם. לא חלף זמן רב, וי' ביצע עבירה נוספת. התקיימה ועדת מעצרים עם שירות המבחן, והוצעו לנער אפשרויות, בתמיכת ועדת השחרורים, להשתלב בתהליך שיקום חוץ ביתי. לאחר התלבטות החליט י' לסרב ולתהליך ורישיונו הופקע.

במהלך ריצוי מאסרו השני, שיתף י' באהדה ובכבוד על הקשר המיוחד שנוצר עם חברי הוועדה ונציגת רש"א, והביע מוכנות להליך שיקומי נוסף.

הסיפור ממחיש את הפיכת מעמד הוועדה ממעמד משפטי גרידא, למעמד שמטרתו יצירת קשר טיפולי מיטיב ארוך טווח. ומלמד כי גם במקרה של הפקעה, זרע התקווה ממשיך לנבוט, בזכות הפנמה חיובית של גורמי הטיפול והמשפט ועשוי לתת פירותיו בעתיד.

השילוב של קולות גורמי הטיפול מטעם רש"א, הגורמים המשפטיים וחברי הוועדה זורעים אצל הנער זרע של תקווה ושינוי ונתפסים אצלו כמיטיבים.

"יש לי חשש כזה בלב, אבל למדתי לבקש עזרה מרשא"

בחזרה למספרים* -

146 נערים היו משולבים לפחות בשלב אחד משלבי הפיילוט.

16 נערים עצורים בעלי צרכים מורכבים - עניינם נדון בוועדת עצורים רב מערכתית.

בעניינם של 78 נערים שנשפטו למאסר נערכה וועדת שפוטים, במהלכה התקיימה העברת מקל טיפולית בין שירות המבחן לנוער לרשות לשיקום האסיר, ונערכה חשיבה משותפת ביחד עם גורמי החינוך והטיפול בכלא אופק, המבוססת על המידע שנצבר אודות הקטין בתקופת מעצרו במטרה לתכנן את המשך שהותו בכלא, ולהתחיל בניית תכנית שיקום בקהילה, תוך יישום הרצף הטיפולי.

מתוך 78 הקטינים שנדונו בוועדת השפוטים, 55 קטינים עלו לשלב ה RC, מתוכם:

- 32 קטינים שוחררו בשחרור מוקדם
- 15 קטינים נשללה או נמחקה בקשתם לשחרור מוקדם לאחר שלא נמצאה תכנית שיקום מותאמת לצרכיהם, או לאחר שהקטין החליט שאינו מעוניין להמשיך בתהליך
- 3 קטינים ויתרו על זכותם לעלות לדיון מקדמי
- 5 קטינים נמצאים בשלב הדיונים המקדמיים

מתוך 32 נערים ששוחררו בשחרור מוקדם:

- 12 סיימו את תקופת הפיקוח בהצלחה
- 12 משולבים עדיין בתכנית שיקום בפיקוח ברש"א
- 8 תקופת הפיקוח ברישיון הופקעה

32 נערים שוחררו לתכנית שיקום בפיקוח

- 12 – סיימו פיקוח בהצלחה
- 12 – נמצאים בתוכנית שיקום בפיקוח
- 8 – תקופת הפיקוח הופקעה

